

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 19.01.1982, sp. zn. Tpjf 158/80, ECLI:CZ:NS:1982:TPJF.158.1980.1

Číslo: 17/1982

Právní věta: Zhodnocení poznatků o soudní praxi při rozhodování o trestných činech proti lidské důstojnosti podle oddílu druhého osmé zvláštní částí trestního zákona.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 19.01.1982

Spisová značka: Tpjf 158/80

Číslo rozhodnutí: 17

Číslo sešitu: 4-5

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Adhezní řízení, Dokazování, Hlavní líčení, Mladiství, Ohrožování výchovy mládeže, Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, Omezování osobní svobody, Pohlavní styk homosexuální, Pohlavní zneužívání, Pokračování v trestném činu, Pokus trestného činu, Poškozený, Příživnictví, Souběh, Soulož mezi příbuznými, Spolupachatelství, Těžší následek, Trestné činy proti lidské důstojnosti, Vydírání, Výslech svědka, Zákonný zástupce poškozeného, Zavinění, Z násilnění

Předpisy: 140/1961 Sb. § 8 odst. 1

§ 100

§ 101 odst. 1

§ 102 odst. 1

§ 102 odst. 2

§ 116 odst. 1

§ 118

§ 198 odst. 1

§ 198 odst. 2

§ 2 odst. 6

§ 202 odst. 3

§ 203

§ 211 odst. 1 písm. a

§ 211 odst. 4

§ 217

§ 222

§ 229 odst. 1 150/1969 Sb. § 10 44/1973 Sb. § 2 odst. 2

§ 231 odst. 1

§ 235 odst. 1

§ 241 odst. 1

§ 241 odst. 2 písm. b

§ 242 odst. 1

§ 243
§ 244 odst. 2 písm. b
§ 245 141/1961 Sb. § 2 odst. 5
§ 34 písm. j)
§ 40
§ 41
§ 43 odst. 2
§ 45 odst. 1
§ 46
§ 55
§ 72 odst. 2
§ 73
§ 8 odst. 3
§ 80
§ 84
§ 88
§ 9 odst. 2

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 17/1982 sb. rozh.

Zhodnocení

poznatků o soudní praxi při rozhodování o trestných činech

proti lidské důstojnosti podle oddílu druhého hlavy osmé

zvláštní části trestního zákona

(Trestní kolegium Nejvyššího soudu ČSSR z 19. 1. 1982 č. [Tpjf 158/80.](#))

Lidská důstojnost patří v socialistické společnosti k prvořadým zájmům chráněným trestním zákonem.

V zákonné úpravě trestných činů proti lidské důstojnosti se promítá ústavní zásada rovného postavení muže a ženy ve všech oblastech života společnosti a odrážejí se morální zásady socialistické společnosti i její zájem na zdravém a ničím nerušeném rozvoji zejména mladého pokolení. Chrání se nedotknutelnost lidské důstojnosti ve sféře především sexuálních vztahů před útoky, které do těchto důležitých zájmů osobnosti rušivě zasahují a které v případě znásilnění a pohlavního zneužívání zpravidla vykazují vyšší stupeň společenské nebezpečnosti. Správný a zákonu odpovídající postih pachatelů trestných činů proti lidské důstojnosti proto patří k velmi důležitým prostředkům boje s touto závažnou trestnou činností. Pouze správné a plné využití všech trestněprávních prostředků je také s to, spolu se systematickým rozvíjením co nejširší prevence, zajistit náležitou ochranu těchto společenských zájmů.

Z toho důvodů bylo trestnímu kolegiu v plánu hlavních úkolů Nejvyššího soudu ČSSR uloženo zhodnotit v II. pololetí 1981 poznatky o soudní praxi při rozhodování o trestných činech proti lidské důstojnosti. Toto zhodnocení bylo provedeno především na základě hodnotících zpráv nejvyšších

soudů republik, zpracovaných v součinnosti s krajskými, popř. městskými soudy, a ve Slovenské socialistické republice i v součinnosti s ministerstvem spravedlnosti, které tak tvořily hlavní zdroj poznatků o úrovni praxe na tomto úseku soudního rozhodování. Kromě toho byly využity poznatky získané Nejvyšším soudem ČSSR zejména ze sledování rozhodování nejvyšších soudů republik, a to jak v agendě odvolací, tak v agendě stížností pro porušení zákona. Předmětem průzkumu byly věci pravomocně skončené u okresních (obvodních) a krajských (městských) soudů jako soudů prvního stupně v roce 1980. V ČSR byl průzkum proveden u všech soudů. Ve SSR u všech krajských a u 26 vybraných okresních soudů, přezkoumána však byla většina těchto věcí, neboť se týkaly tří čtvrtin osob odsouzených za trestnou činnost proti lidské důstojnosti.

Účelem zhodnocení bylo získat ucelený obraz o tomto druhu kriminality, hlavně o trestných činech znásilnění a pohlavního zneužívání; získat poznatky jak o faktorech, které nejvíce ovlivňují páchaní trestných činů proti lidské důstojnosti, tak o tom, jak je ochrana společenských zájmů v této oblasti zajišťována prostředky trestního práva v činnosti orgánů trestního řízení. Zvláštní pozornost byla věnována zhodnocení úrovně řízení a rozhodování soudů o vině, trestu a ochranných opatřeních s cílem sjednotit a usměrnit soudní praxi na tomto úseku.

I. Stav a vývoj trestné činnosti proti lidské důstojnosti

Přehled o počtech osob pravomocně odsouzených za trestné činy proti lidské důstojnosti podávají připojené tabulky. Týkají se statisticky sledovaných trestných činů znásilnění a pohlavního zneužívání (§ 241, 242, 243 tr. zák.), které také patří k nejčastěji páchaným trestným činům proti lidské důstojnosti.

Z těchto statistických údajů vyplývá, že počty osob odsouzených každoročně za trestné činy znásilnění a pohlavního zneužívání jsou poměrně nízké, v posledních pěti letech se pohybují okolo čísla 1500. Bylo-li v roce 1980 v ČSSR celkem odsouzeno pouze za trestné činy 66 039 osob, představují z toho osoby odsouzené za trestné činy znásilnění a pohlavního zneužívání v uvedeném roce jen 2,2. Zatímco však od roku 1976 neustále mírně klesal počet odsouzených za trestné činy pohlavního zneužívání, nebyl obdobný vývoj u trestného činu znásilnění. Počet osob odsouzených za trestný čin znásilnění se sice rovněž snižoval, ale jen do roku 1978; v roce 1979 se příznivý vývoj zastavila počet odsouzených začal mírně stoupat. Porovnáním vývoje v národních republikách ukazuje na určité výkyvy v posledních letech u trestných činů pohlavního zneužívání, avšak pokud jde o pachatele trestného činu znásilnění, těch přibývalo od roku 1979 v České i ve Slovenské socialistické republice.

Přestože trestné činy proti lidské důstojnosti vzhledem k nízkému počtu stav celkové kriminality výrazněji neovlivňují, význam rozhodného boje s nimi spočívá v tom, že u znásilnění a pohlavního zneužívání jde zpravidla o závažnou trestnou činnost. Přitom některé případy zejména znásilnění se vyznačovaly vyšším stupněm surovosti a někdy i těžšími následky.

Ze statistických přehledů i přezkoumaných spisů současně vyplynulo, že se těchto trestných činů často dopouštějí recidivisté, a to i recidivisté speciální. Mezi osobami odsouzenými v roce 1980 za trestný čin znásilnění byla téměř polovina soudem označených recidivistů a mezi odsouzenými za trestné činy pohlavního zneužívání jich bylo víc než čtvrtina. V tom je situace v podstatě stejná v obou národních republikách. Počet zvláště nebezpečných recidivistů se v ČSSR v průměru pohyboval kolem 7 osob, avšak v roce 1980 jich bylo odsouzeno 16, přičemž bylo při průzkumu v několika věcech zjištěno, že se soud naplněním zákonných podmínek zvláště nebezpečné recidivy nezabýval, ač vzhledem k obsahu spisu splnění těchto podmínek zkoumat měl.

U trestných činů znásilnění, jejichž počet v posledních letech poněkud stoupl, se snižuje věkový průměr pachatelů, mezi nimiž jsou poměrně často zastoupeni mladiství (v roce 1980 činil jejich podíl

v ČSR 18 a ve SSR 21,5). Vysoký je podíl pachatelů trestných činů znásilnění z řad občanů cikánského původu, zejména ve Slovenské socialistické republice. Kdežto v ČSR představoval v roce 1980 necelých 10 , ve SSR dosáhl 34,7 , což při porovnání s předchozími léta znamená poměrně výrazný vzestup, neboť v roce 1976 činil tento podíl jen 21,5

Mezi pachateli trestných činů pohlavního zneužívání byl podíl mladistvých ještě vyšší (v ČSR činil v roce 1980 29,3 a ve SSR 43,5). Osoby cikánského původu se podílely na těchto trestných činech v roce 1980 v ČSR více než 11 a ve SSR téměř 43 U těchto trestných činů lze navíc důvodně předpokládat, že zejména tehdy, když pachatel i poškozená pocházejí z řad cikánského obyvatelstva, existuje nemalá latentní kriminalita, poněvadž poškozené dívky ani jejich rodiče tuto trestnou činnost zpravidla Veřejné bezpečnosti ani prokurátorovi neoznamují. Často je odhalována až na základě oznámení lékaře - gynekologa o těhotenství osoby mladší 15 let nebo v souvislosti s vyšetřováním jiné trestné činnosti.

Jen výjimečně spáchaly trestné činy pohlavního zneužívání ženy. V roce 1980 šlo převážně o ženy ve věku do 25 let, které většinou byly cikánského původu. Trestná činnost u nich byla nezřídka vyvolána vzájemnou citovou náklonností.

Počet pachatelů ostatních trestných činů proti lidské důstojnosti byl podstatně nižší. V ČSR bylo nejméně odsouzených za trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 245 tr. zák. a ve SSR se v přezkoumaných věcech vyskytlo jen 5 odsouzených za trestný čin pohlavního styku s osobou téhož pohlaví podle § 244 tr. zák.

II. Povaha a formy posuzované trestné činnosti, její příčiny a podmínky

Provedeným průzkumem bylo zjištěno, že u trestných činů znásilnění se v poslední době častěji vyskytují případy závažnější, kdy útoky vůči ženám končí zraněním, výjimečně i usmrcením oběti. U těchto trestných činů, resp. jejich pokusů, také výrazně převažovala forma donucování ženy k souloži užitím fyzického násilí. Méně často použili pachatelé bezprostředního násilí a jen ojediněle k vykonání soulože zneužili nebo chtěli zneužít stav bezbrannosti ženy, který byl např. způsoben těžkou opilostí nebo dán nízkým věkem dítěte. Ve velké většině byla trestná činnost páchaná jednotlivci, někdy dvěma pachateli, výjimečně větší skupinou zpravidla mladých osob. Ve Slovenské socialistické republice byla např. projednána věc dvanáctičlenné skupiny pachatelů složené z dospělých i mladistvých osob, kteří během půl roku znásilnili, popř. se pokusili znásilnit několik mladých žen. V České socialistické republice byl projednán případ tří pachatelů, z nichž každý v bytě jednoho z nich znásilnil 21-letou ženu. Surovější způsob spáchání činu je častější u pachatelů z řad občanů cikánského původu. V Praze byli např. souzeni pro znásilnění tři obvinění cikáni, kteří v podnapilém stavu surovým způsobem přinutili v bytě jednoho z pachatelů k pohlavnímu styku čtyři dívky rovněž cikánského původu, s nimiž střídavě souložili.

Předmětem útoku byly nejčastěji dospělé ženy v mladším věku, méně nezletilá děvčata. Vyskytl se však závažný případ pokusu znásilnění čtyřapůlletého děvčátka. Na druhé straně násilné útoky někdy směřovaly vůči starým ženám.

V případech trestných činů pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák. převládalo ve SSR podle přezkoumaných věcí zneužívání ve formě vykonání soulože. Jiný způsob zneužívání spočíval v ohmatávání různých částí těla, zejména prsou a pohlavního ústrojí nezletilých děvčat. Pachateli byly osoby mužského pohlaví, zcela výjimečně žena, např. 17-letá mladistvá, která vícekrát svedla k souloži 14-letého chlapce. Také tuto trestnou činnost páchají převážně jednotlivci, méně často dvojice a jen zřídka skupiny pachatelů. Jako příklad hluboké sexuální nevázanosti lze uvést případ, kdy v bytě žákyně 9. třídy základní devítileté školy se scházela parta 8 - 10 mladých lidí, kterým až na dva mladistvé bylo méně než 15 let, mezi nimiž opakovaně docházelo k pohlavním stykům při

střídání partnerů.

Pohlavně zneužívány byly převážně žáčky základních devítiletých škol ve věku od 10 do 14 roků, někdy i mladší. Ve Slovenské socialistické republice se vyskytl případ pohlavního zneužití tříletého děvčátka jiným způsobem než souloží. V této republice tvořily značnou část poškozených dívky cikánského původu. Poškozené nezletilé, především v případech trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1, 2 tr. zák. a trestného činu soulože mezi příbuznými podle § 245 tr. zák., nezřídka pocházely z rozvrácených, popř. neúplných rodin, kde o jejich výchovu nebylo řádně postaráno, takže u nich nedošlo k vypěstování potřebných morálních zábran. V případě páčání trestných činů pohlavního zneužívání pachateli vyššího věku se mezi poškozenými dosti často objevovaly osoby mentálně postižené.

Jinak celkově lze uvést, že trestnými činy proti lidské důstojnosti byly převážně poškozeny osoby řádně žijící, však nejsou vzácné případy, kdy poškozenými byly osoby morálně narušené. Např. v Jihomoravském kraji byly trestné činy proti lidské důstojnosti spáchány vůči 153 poškozeným, z nichž u 49 osob byly určité výchovné problémy a pouze v 5 případech bylo možno poškozené označit za osoby morálně narušené.

Mezi pachateli trestných činů znásilnění byl vyšší počet těch, kteří se s poškozenými dříve neznali, resp. kteří s nimi navázali náhodnou známost krátce před spácháním činu; jen výjimečně byly mezi pachateli a poškozenými příbuzenské vztahy. Ojedinělý byl případ, kdy se otec pokusil znásilnit mladistvou dceru nebo dospělý vnuk 84 - letou babičku. Trestného činu znásilnění se výjimečně dopustili i manželé vůči svým manželkám, popř. bývalým manželkám. Naproti tomu u trestného činu pohlavního zneužívání se dosti často jako pachatelé vyskytovali otec poškozené, popř. druh nebo manžel matky dítěte, někdy také sourozenci, dále kamarádi z party nebo spolužáci. Méně případů, kdy pachatel poškozenou vůbec neznal. Trestných činů pohlavního zneužívání se dopustili i výchovní pracovníci či jiné osoby, jimiž byli poškození svěřeni do výchovné nebo jiné péče. (hlavní vedoucí pionýrského tábora, učitel hudby, učitel v učňovské škole, trenér jezdeckého oddílu, výchovný pracovník odborného učiliště).

Trestné činy znásilnění i pohlavního zneužívání byly páčány na nejružnějších místech, v přírodě, bytech nebo jiných místnostech a někdy též v motorových vozidlech, ve vlaku apod. Pokud byly trestné činy znásilnění páčány mimo byt nebo jinou místnost, a to zejména ve večerních nebo nočních hodinách, pak se zpravidla odbývaly na odlehlých místech v přírodě.

Poznatky z průzkumu ukazují na více faktorů, které ovlivňují stav kriminality proti lidské důstojnosti.

V případech znásilnění šlo často o kombinaci různých okolností, zvláště o více či méně nepříznivé psychopatické narušení osobnosti pachatele a o vliv alkoholu, jehož požití odstranilo zábrany agresivních projevů pachatele nebo alespoň umožnilo, aby se jeho agrese zvýraznila. Vliv alkoholu sice kolísal (viz přílohu), ale v České socialistické republice má vzestupnou tendenci; v roce 1980 byl zjištěn u téměř poloviny pravomocně odsouzených osob za trestný čin znásilnění, ač ještě v roce 1975 se projevil jen u 37,8 % odsouzených. Ve Slovenské socialistické republice byl vliv alkoholu u tohoto trestného činu zjištěn u více než 50 % odsouzených v roce 1978, v následujícím období však klesal na necelých 45 % v roce 1979 a na 33 % v roce 1980. Pokud tedy jde o vliv alkoholu na páčání trestných činů znásilnění, je vývoj v národních republikách odlišný, lze však přesto konstatovat, že alkohol tu je významným kriminogenním faktorem, což nutí k hledání - kromě opatření převážně represivní povahy - dalších cest, především v rámci nejširší prevence, které by vedly k účinnému omezování škodlivé konzumace alkoholických nápojů. K trestné činnosti vedlo také někdy lehkomyšlné chování samotných poškozených a v některých případech sexuální deviace u pachatele.

Podmínky pro páčání trestných činů pohlavního zneužívání mnohdy vytváří nepříznivé, neutěšené

rodinné prostředí, v němž žije poškozená osoba. Vyvolávají je rovněž nedostatky ve výchově, která není dostatečně zaměřena k tomu, aby si mladí lidé osvojili správné návyky ve vzájemných vztazích v sexuální sféře, jakož i nedostatky spočívající v ponechání dětí bez potřebné kontroly, zejména ze strany rodičů v případě předčasně vyspělých nezletilých dívek. Nejsou totiž řídké případy, kdy provokující stranou byla nezletilá poškozená. Negativní roli v některých případech sehrála „parta“, zvláště jestliže jejími členy byli jedinci s většími sexuálními zkušenostmi. U mladistvých a mladých osob někdy vedla k trestné činnosti sexuální zvědavost, popř. citová náklonnost k věkově blízké poškozené. Vliv alkoholu u těchto trestných činů není příliš výrazný, byl zjištěn v ČSSR u 11 155 odsouzených; vyšší byl vliv alkoholu u odsouzených v ČSR. Sexuální deviace byla zjištěna ojediněle. Zvláštní pozornost zasluhuje skutečnost, že zejména u cikánské populace existují odlišné názory na kritéria zralosti k pohlavnímu styku, což se projevuje v tom, že se poměrně často vyskytují případy soužití s osobami mladšími než 15 let za souhlasu rodičů mladistvého pachatele i rodičů poškozené. To vyvolává specifický problém zejména v SSR.

III. Rozhodování o vině

1. Zjišťování skutečného stavu věci

Zjišťování skutečného stavu věci (§ 2 odst. 5, 6 tr. ř.) je u zkoumané trestné činnosti podle výsledku průzkumu nejvyšších soudů republik v podstatě na dobré úrovni. Již v přípravném řízení jsou k objasnění věci zpravidla provedeny všechny potřebné důkazy, a to i v případech, kdy trestná činnost byla oznámena opožděně a vyšetřování bylo tedy značně ztíženo. Pokud se v některých věcech vyskytly nedostatky, spočívaly nejčastěji v tom, že nebyly zajištěny jako doličné předměty poškozené části oděvu a prádla nebo nebyla obstarána ihned po oznámení činu lékařská potvrzení o známkách násilí na těle poškozené osoby, popřípadě obviněného. Vcelku dobrá úroveň zjišťování skutečného stavu věci je příznivě ovlivňována mj. i tím, že trestné činy proti lidské důstojnosti vyšetřují a projednávají zpravidla zkušenější, popřípadě specializovaní pracovníci.

Orgány činné v trestní řízení věnovaly ve většině případů náležitou pozornost objasnění všech okolností rozhodných pro právní posouzení činu.

U trestných činů znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák. a pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. šlo především o zjištění, zda pachatel znal věk poškozené, popřípadě zda mohl na věk pod 15 let usoudit vzhledem k jejímu celkovému fyzickému vzezření. Za podklad pro rozhodování o této otázce zpravidla sloužila výpověď poškozené, jakož i výsledky vlastního pozorování, popř. lékařské zprávy o odborné prohlídce poškozené. Jako určitý nedostatek lze v této souvislosti označit, že pouze zcela vyjímecně byly již v přípravném řízení opatřeny a do spisu založeny fotografie zachycující celé postavy poškozených osob, pořízené bezprostředně poté, co čin vyšel najevo, jež by mohl soud konfrontovat s výsledky vlastního pozorování. Vzhledem k časovému odstupu mezi spácháním činu a projednáním věci by možnost takové konfrontace mohla někdy významně přispět k náležitému objasnění řešené otázky a tím i k posouzení, o jakou formu zavinění obviněného ve vztahu k poškozené šlo. Zatímco u trestného činu pohlavního zneužívání se vyžaduje úmysl, u trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák. je postačující nedbalost.

U násilných útoků vůči ženám se vyskytly v menší míře nedostatky spočívající v tom, že nebyla řádně objasněna subjektivní stránka trestného činu, zejména pohnutka pachatelova jednání. To mělo někdy za následek nepřesvědčivou kvalifikaci stíhaného skutku. Např. jako trestný čin omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zák. nebo vydírání podle § 235 odst. 1 tr. zák. byly posouzeny činy, jejichž charakter zjevně nasvědčoval tomu, že ve skutečnosti šlo o přípravu k trestnému činu znásilnění podle § 7 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák., popř. o pokus tohoto trestného činu podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák.

Další pochybení – byť nikoliv častá – byla zjištěna při rozhodování soudů o trestných činech pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1, 2 tr. zák. a pohlavního styku s osobou téhož pohlaví podle § 244 odst. 2 písm. a) tr. zák.

U prvního z uvedených trestných činů soudy náležitě zkoumaly naplnění zákonného znaku „osoba svěřená doзору“, avšak nevěnovaly vždy dostatečnou pozornost znaku „zneužití závislosti“, který musí být rovněž naplněn, aby šlo o trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1, 2 tr. zák. Tento znak považovaly důvodně za splněný, jestliže pachatelem byl vlastní rodič dítěte, žijící s ním ve společné domácnosti, ale neprokazovaly někdy dostatečně zneužití závislosti v případech, kdy pachatelem byl např. тренер, učitel nebo osoba, jejímuž doзору bylo dítě jednorázově svěřeno, tedy v případech, kdy existence tohoto znaku mohla být sporná.

Pokud se týká trestného činu pohlavního styku s osobou téhož pohlaví, soudy někdy nevěnovaly náležitou pozornost tomu, zda vzhledem k povaze různých dávků poskytovaných v rámci styku mezi osobami téhož pohlaví nešlo ve skutečnosti o úplatu ve smyslu § 244 odst. 2 písm. a) tr. zák.

Při objasňování formy trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák., event. do kterého vývojového stádia dospěla trestná činnost u znásilnění podle § 241 odst. 1 tr. zák. vycházely soudy zpravidla z výsledků lékařských vyšetření poškozených osob, doplněných popř. dalšími důkazy. Také zjišťování vztahů mezi pachatelem a poškozenou osobou byla věnována ve většině případů patřičná pozornost, a to již orgány přípravného řízení. Někdy se však v tomto stádiu řízení vyskytly nedostatky spočívající v tom, že nebyly opatřeny podklady potřebné např. pro posouzení věrohodnosti poškozené osoby (zpráva ze školy, znalecký posudek psychologa apod.) nebo pro zhodnocení fyzických dispozic pachatele či poškozené osoby, takže bylo potom nutno doplňovat dokazování v tomto směru až v řízení před soudem.

Při zjišťování a hodnocení okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby postupovaly soudy většinou správně, na některé drobné nedostatky bylo poukázáno již výše. Pouze v ojedinělých případech okresní (obvodní) soudy včas neuvážily s ohledem na výsledky dokazování možnost přísnější právní kvalifikace, jež by již zakládala věcnou příslušnost krajského soudu jako soudu prvního stupně, a proto teprve po provedení části nebo celého hlavního líčení věc postoupily tomuto soudu. Zcela vyjíměčně učinil závěr o přísnější kvalifikaci až odvolací soud.

Vcelku kladně lze hodnotit i činnost soudu při objasňování okolností významných pro určení konkrétního stupně nebezpečnosti spáchaného činu pro společnost; vytknout je možno pouze určitou nedůslednost při opatrování spisů o předchozích odsouzeních pachatele a ne vždy správný postup při jejich použití jako důkazních prostředků.

2. Dodržování procesních předpisů

Úroveň dodržování procesních předpisů ve zkoumaných věcech lze hodnotit jako vcelku dobrou. Nedostatky v tomto směru se vyskytovaly zřídka.

V rámci přípravného řízení byla ojedinělá pochybení zjištěna v nedostatečném poučování osob, jež mají podle § 100 tr. ř. právo odepřít výpověď, takže hrozilo nebezpečí, že by nebylo možno věc náležitě objasnit, jestliže by svědek v pozdější fázi řízení tohoto svého práva využil.

Při výslechu poškozených osob mladších než patnáct let orgány přípravného řízení zásadně respektovaly ustanovení § 102 odst. 1 tr. ř. a prováděly výslechy těchto osob jako svědků za přítomnosti pedagoga, psychologa nebo orgánu péče o děti. Určitý nedostatek lze spatřovat jen v tom, že z některých protokolů nebylo možno zjistit, zda tyto poškozené osoby byly poučeny o všech svých právech a povinnostech ve smyslu § 101 odst. 1 tr. ř., zejména o právu odepřít výpověď, a zda

poučení bylo provedeno skutečně přiměřeně jejich věku. Kromě toho nebyly někdy rozhodující pasáže výpovědi nezletilých protokolovány doslovně, o čemž svědčí formulace, jejichž použití dítětem je krajně nepravděpodobné.

Za účelem objasnění povahových vlastností poškozených osob, popř. jejich schopnosti správně vnímat prožité události a reprodukovat je, byli někdy příbráni znalci z oboru psychologie. K tomu je třeba doplnit, že vyskytnou-li se u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, závažné pochybnosti, zda jeho schopnost správně vnímat nebo vypovídat není podstatně snížena, je možno znalecky vyšetřit též jeho duševní stav. V takovém případě je ovšem nutno přibrat znalce psychiatra (§ 118 tr. ř.).

Ve Slovenské socialistické republice bylo shledáno v několika věcech porušení ustanovení § 102 odst. 1 tr. ř., neboť k výslechu poškozených osob mladších patnácti let byli v přípravném řízení přizváni místo pedagoga, event. jiné osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže, pouze rodiče. Přibrání rodičů přichází v úvahu jedině tehdy, může-li to přispět k správnému provedení výslechu. Jejich účast však v žádném případě nemůže nahradit obligatorní přítomnost pedagoga nebo jiné osoby, která vyhovuje požadavkům § 102 odst. 1 tr. ř.

V řízení před soudem ojediněle docházelo k tomu, že poškozená osoba mladší patnácti let byla v rozporu s ustanovením § 102 odst. 2 tr. ř. znovu vyslechnuta v hlavním líčení, ač bylo postačující provést ve smyslu citovaného zákonného ustanovení důkaz přečtením protokolu o její výpovědi v přípravném řízení.

Přestože bylo již několikrát upozorněno na to, že znalci nepřísluší hodnotit důkazy a činit právní závěry, bylo poměrně často zjištěno nesprávné zadání úkolů znalci, zejména znalci z oboru psychiatrie a psychologie. Tyto úkoly byly formulovány tak, že na znalci bylo vlastně požadováno vyslovení závěrů k otázce např. přičetnosti pachatele nebo věrohodnosti svědka. Znalec je povolán pouze k tomu, aby na základě svých odborných znalostí pomohl orgánům činným v trestním řízení objasnit skutečnosti pro toto řízení důležité. Hodnocení důkazů a vyvozování příslušných právních závěrů je však výlučně v kompetenci orgánů samotných.

Vyjímečně byla shledána pochybení též v tom, že ke zkoumání duševního stavu obviněného byli příbráni znalci dva, ale pouze jeden z nich byl znalcem z oboru psychiatrie, zatímco druhý byl psycholog. To je v rozporu s ustanovením § 116 odst. 1 tr. ř., jež požaduje, aby k vyšetření duševního stavu obviněného byli vždy příbráni dva znalci z oboru psychiatrie.

Ojedinělé bylo zjištění, že znalecký posudek byl podán znalcem, který nebyl zapsán v příslušném seznamu a přitom před podáním posudku nesložil předepsaný slib.

Pokud se vyjímečně vyskytly případy porušení práva na obhajobu, byly poměrně závažné, neboť spočívaly v porušení předpisů o nutné obhajobě, a to zpravidla tím, že obhájce byl obviněnému ustanoven opožděně. Byl zaznamenán dokonce případ, že obviněný v rozporu s ustanovením § 36 odst. 3 tr. ř. neměl v přípravném řízení obhájce vůbec, soud prvního stupně toto pochybení přehlédl a nápravu zjednal až soud odvolací.

Právo na obhajobu bylo v několika věcech porušeno rovněž tím, že hlavní líčení se konalo v rozporu s ustanovením § 202 odst. 3 tr. ř. v nepřítomnosti obviněného.

V České socialistické republice byla zjištěna pochybení v trestních věcech mladistvých, v nichž byly procesní předpisy porušovány tím, že usnesení o vznesení obvinění nebylo doručeno orgánu péče o děti nebo obhájci.

Počet případů, v nichž soud nařídil předběžné projednání obžaloby, byl ve zkoumaném období

poměrně nízký. Zpravidla šlo o věci, které byly po předběžném projednání obžaloby důvodně postoupeny příslušnému soudu podle § 188 odst. 1 písm. a) tr. ř. nebo vráceny prokurátorovi k došetření vzhledem k ustanovení § 188 odst. 1 písm. f) tr. ř. Zcela vyjímečné byly případy, kdy rozhodnutí o vrácení věci prokurátorovi k došetření nebylo důvodné.

V hlavním líčení se kromě výše uvedených ojedinělých porušení práva na obhajobu vyskytly procesní nedostatky pouze v menší míře. Zjištěná pochybení spočívala např. v tom, že poškození, jimž nebyla způsobena majetková škoda, nebyli vyrozumíváni o termínu konání hlavního líčení, v řadě případů nebylo ze spisu patrné, zda byla zachována zákonná lhůta k přípravě, zejména u obviněného, popř. jeho obhájce, a objevily se případy, kdy lhůta k přípravě zachována nebyla a soud přesto ve věci jednal, aniž byly splněny podmínky ustanovení § 198 odst. 1 tr. ř. ke zkrácení lhůty. Při provádění důkazu znaleckými posudky soudy s nimi někdy nakládaly jako s listinným důkazem, ač správně měly postupovat podle § 211 odst. 4 tr. ř., jindy zase podle citovaného zákonného ustanovení sice postupovaly, ale za situace, kdy nebyly pro takový postup dány všechny zákonné podmínky.

V České socialistické republice soudy někdy chybovaly tím, že při čtení výpovědi poškozené osoby mladší patnácti let postupovaly podle § 211 odst. 1 písm. a) tr. ř., ačkoliv byl na místě postup podle § 102 odst. 2 tr. ř., a v trestních věcech mladistvých tím, že nevyrozuměly o konání hlavního líčení zákonného zástupce mladistvého obviněného nebo orgán péče o děti, popřípadě jim nedoručily rozhodnutí; na druhé straně v některých případech zákonného zástupce vyrozuměly a doručovaly mu rozhodnutí, ač obviněný v meziobdobí dovršil věk 18 let, což vedlo k nesprávnému vyznačení právní moci a tím např. k prodloužení délky zkušební doby při podmíněném odsouzení apod.

3. Právní posouzení věci

Podle výsledků průzkumu nečiní soudům právní kvalifikace skutkově řádně objasněných věcí větší potíže. Zřejmě k tomu přispěl materiál býv. Nejvyššího soudu č. Prz 46/66, který obsahuje rozbor a zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech proti lidské důstojnosti a v němž již byla řešena řada právních problémů spjatých s danou trestnou činností.

Při výkladu znaků jednotlivých trestných činů proti lidské důstojnosti soudy postupovaly až na naprosté výjimky v souladu se zákonem i dosavadní judikaturou. Šlo především o znaky „násilí“ a „zneužití bezbrannosti“ u trestného činu znásilnění, „jiným způsobem pohlavně zneužije“ u trestného činu pohlavního zneužívání a „osoba svěřená doзору pachatele“, jakož i „zneužití závislosti“ u trestných činů podle § 242 až 244 tr. zák.

Za „násilí“ ve smyslu ustanovení § 241 odst. 1 tr. zák. soudy správně považovaly použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání nebo zamezení vážně míněného odporu ženy a dosažení soulože proti její vůli. Správně též odlišovaly případy, kdy pachatelovo násilné jednání nesměřovalo k vykonání soulože, ale k donucení ženy, aby strpěla jiné pachatelovy sexuální projevy, např. ohmatávání na prsou či pohlavních orgánech. Podle okolností byly podobné skutky zpravidla kvalifikovány jako trestný čin vydírání podle § 235 tr. zák.

Pochybení nebyla shledána ani v případech, kdy pachatel použil k donucení ženy k souloži pohrůžky bezprostředního násilí. K naplnění tohoto znaku soudy správně požadovaly, aby šlo o takovou pohrůžku, z níž by bylo patrné, že násilí bude použito okamžitě, nepodrobí-li se napadená na místě vůli útočníka.

Trestné činy znásilnění, spáchané formou zneužití bezbrannosti ženy (§ 241 odst. 1 al. 2 tr. zák.), se ve zkoumaném období vyskytly velmi zřídka. Ve většině případů byl stav bezbrannosti dovozován ze skutečnosti, že poškozená byla pod silným vlivem dobrovolně požitých alkoholických nápojů a nebyla

v důsledku toho schopná klást pachateli odpor. Soudy v těchto věcech správně nepokládaly pro naplnění znaku „zneužití bezbrannosti“ za rozhodující, zda poškozenou přivedl do stavu opilosti podáváním alkoholických nápojů sám pachatel v úmyslu zneužít pak tohoto jejího stavu k vykonání soulože, či zda se poškozená do stavu opilosti přivedla bez pachatelova přičinění a ten teprve potom pojal úmysl s ní souložit za využití její bezbrannosti.

V jedné věci soudy dovodily stav bezbrannosti z velmi nízkého věku oběti – dítěte.

Při posuzování existence znaku „zneužití bezbrannosti“ se nedostatky vyskytly pouze ojediněle. Tak např. chybně hodnotil okresní soud jako stav bezbrannosti ve smyslu shora citovaného zákonného ustanovení mdlobu poškozené, protože nevzal v úvahu, že tato mdloba byla důsledkem předchozího použití násilí ze strany pachatele a šlo tedy o čin, jenž měl být kvalifikován podle § 241 odst. 1 al. 1 tr. zák.

Ve výše uvedené věci, v níž soudy na stav bezbrannosti usoudily z nízkého věku poškozeného dítěte, byl ze strany obhajoby uplatněn právní názor, že vykonání soulože na dítěti (v konkrétním případě šlo o děvčátko ve věku 4 let) není možno posuzovat jako trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák., neboť předmětem útoku u tohoto trestného činu může být pouze osoba ženského pohlaví, která odpovídá označení „žena“, tj. je na takovém stupni psychického a fyzického vývoje, že je schopná chápat smysl pachatelova konání a projevit přiměřený odpor. Dítě nízkého věku tomuto požadavku neodpovídá, není ho tedy možno za „ženu“ ve smyslu cit. zákonného ustanovení považovat a takové případy je proto třeba posuzovat pouze jako trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák. Na podporu tohoto názoru bylo dále argumentováno tím, že v případě ztotožnění stavu bezbrannosti s nízkým věkem dítěte by byla skutková podstata kvalifikovaného trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák. konstruována v rozporu se zněním § 31 odst. 3 zák.

Uvedený právní názor důvodně nebyl ze strany soudů akceptován. Předmětem útoků u trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1 tr. zák. je v obou alternativách jeho spáchání osoba ženského pohlaví, přičemž zákon sám již neklade žádné další požadavky na její duševní či fyzickou vyspělost. Z toho lze dovodit, že pojmu „žena“ používá zákon nepochybně právě pouze k označení pohlaví předmětu útoku, což ostatně vyplývá i z toho, že stejného pojmu užívá též v odst. 2 písm. b) § 241 tr. zák. v souvislosti s označením osoby ženského pohlaví mladší než patnáct let, přestože z jazykového hlediska slouží pojem „žena“ k označování pouze dospělé osoby ženského pohlaví. Neobstojí ani argument o dvojím přičítání téže okolnosti, neboť stav bezbrannosti ve smyslu druhé alternativy § 241 odst. 1 tr. zák. se vyvozuje z faktického nedostatku psychických a fyzických schopností osoby ženského pohlaví odporovat vymáhané souloži, zatímco okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby podle § 241 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák. se dovozuje pouze z věku napadené osoby, a to bez ohledu na stupeň jejího psychického a fyzického vývoje. Nejde tedy o stejné okolnosti ve smyslu ustanovení § 31 odst. 3 tr. zák.

Při rozhodování o trestných činech pohlavního zneužívání podle § 242 a 243 tr. zák. postupovaly soudy rovněž až na výjimky správně. Nepříliš časté nedostatky se vyskytly zejména v souvislosti s posuzováním znaku „jiným způsobem pohlavně zneužije“ ve smyslu cit. zákonných ustanovení.

Ve většině případů byly za jiný způsob pohlavního zneužívání důvodně považovány toliko intenzivnější zásahy do pohlavní sféry poškozených, jako např. ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů, líbání přirození apod., které směřovaly k sexuálnímu vzrušení pachatele. Soudy správně spatřovaly naplnění uvedeného zákonného znaku nejen v aktivní činnosti pachatele, ale i při aktivním jednání poškozené osoby (např. ohmatávání pachatelova údu). Pochybil však okresní soud, jestliže jako pokus trestného činu pohlavního zneužívání posoudil jednání pachatele, který se dotýkal svým pohlavním údem přirození poškozené, aniž by došlo ke spojení pohlavních orgánů. Přehlédl totiž, že v daném případě byl trestný čin pohlavního zneužívání již dokonán právě jiným způsobem než

vykonáním soulože. V několika jiných věcech pak byla shledána pochybení spočívající v tom, že soudy nesprávně posuzovaly jako trestný čin pohlavního zneužívání i jednorázové letmé dotyky přes oděv, jež zřejmě nemohou naplnit výše zmíněný formální znak tohoto trestného činu.

V případech trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák., kdy pachatelovo jednání sice formálně již naplňuje zákonný znak „jiným způsobem pohlavně zneužití“, jde však o počínání nepříliš intenzivní (např. ohmatávání prsou přes oděv apod.), je třeba náležitě zkoumat též naplnění materiální podmínky trestného činu, a to zejména tehdy, jestliže pachatel a poškozená si jsou věkově blízcí a existuje mezi nimi vzájemný citový vztah. Jestliže půjde v podobných případech o pachatele mladistvého, musí soudy pečlivě hodnotit všechny rozhodné skutečnosti z hlediska ustanovení § 75 tr. zák., neboť není možno vyloučit, že za výše uvedených okolností bude stupeň nebezpečnosti činu pro společnost malý ve smyslu cit. zák. ustanovení a mladistvý proto nebude trestně odpovědný.

Naplnění znaku „zneužití závislosti“ ve smyslu ustanovení § 242, 243 tr. zák. předpokládá stav, kdy poškozená osoba je v určitém směru odkázána na pachatele a tím je omezena svoboda jejího rozhodování. Právě tohoto nedostatku úplné svobody rozhodování pachatel využívá k realizaci svých záměrů.

Nesprávně proto např. uznal obvodní soud obviněného vinným trestným činem pohlavního zneužívání podle § 243 tr. zák. na tom skutkovém základě, že v nočních hodinách v ložnici ohmatával pohlavní orgány své nevlastní dcery starší patnácti let. Z výsledků dokazování totiž vyplynulo, že obviněný se popsaného jednání dopouštěl tehdy, když poškozená spala, a pokud se v jednom případě v důsledku intenzivního počínání obviněného probudila, okamžitě věc oznámila své matce. Znak „zneužití závislosti“ tedy nebyl v tomto případě splněn.

K některým pochybením došlo při výkladu znaků charakterizujícím okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby. Např. obviněný, který se pokusil násilím donutit k souloži poškozenou mladší patnácti let, byl krajským soudem odsouzen za pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák. Kvalifikace činu byla odůvodněna v podstatě tím, že podle skutkových zjištění si obviněný nebyl vědom skutečného věku poškozené. Krajský soud opomněl, že k přičítání okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby zásadně postačuje i zavinění ve formě nevědomé nedbalosti, a není tedy nutné, aby pachatel o této okolnosti věděl. Stačí, že o ní podle okolností a svých osobních poměrů vědět měl a mohl (srov. č. 57/1980 sb. rozh. tr.).

V jiné věci uznal krajský soud obviněného vinným pokusem trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák. v souběhu s trestným činem ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr. zák. proto, že se za použití násilí snažil donutit poškozenou k souloži, což se mu pro její aktivní odpor nepodařilo. Poškozené přitom způsobil různá zranění, která si vyžádala pracovní neschopnost v trvání více než 42 dnů. Podle odůvodnění rozsudku vycházel soud při právním posouzení skutku z toho, že pokus o násilnou soulož a způsobení těžké újmy na zdraví je třeba hodnotit jako samostatné skutečnosti, neboť obviněný způsobil poškozené těžkou újmu na zdraví teprve tehdy, když poznal, že její odpor nepřekoná.

Nejvyšší soud SSR ve své zprávě konstatuje, že jednání obviněného mělo být správně posouzeno jako pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák., neboť pro tuto kvalifikaci stačí zjištění, že ke způsobení těžké újmy na zdraví dojde ve spojitosti s pokusem násilím donutit ženu k souloži. Není přitom rozhodující, zda tento těžší následek byl poškozené způsoben na počátku nebo až v průběhu vykonaného násilí, popř. až tehdy, když pachatel zjistil, že se mu odpor poškozené nepodaří překonat. K tomu je ovšem třeba dodat, že těžší následek musí být způsoben při násilném jednání pachatele, které směřuje k docílení soulože. Nesmí jít např. o projev zlosti nebo msty za to, že se mu nepodařilo dosáhnout soulože, neboť v takovém případě by těžší následek nebyl

způsoben činem uvedeným v § 241 odst. 1 tr. zák.

Mezi zkoumanými věcmi byl zjištěn pouze jediný případ, kdy krajský soud shledal naplněny formální podmínky pro použití přísnější kvalifikace, ale nepoužil ji s odůvodněním, že není splněna materiální podmínka ve smyslu ust. § 88 tr. zák. Soud však pochybil v tom, že za skutečnost odůvodňující závěr o nesplnění materiální podmínky pokládal souhrn běžných polehčujících okolností, jež navíc nebyly dány v nijak mimořádné intenzitě; proto k nim bylo možno dostatečně přihlédnout při rozhodování o trestu v rámci zvýšené trestní sazby.

Při posuzování skutků, které vykazovaly znaky pokusu trestného činu, postupovaly soudy zpravidla správně v souladu s publikovanou judikaturou. Případy zániku trestnosti pokusu trestného činu ve smyslu ustanovení § 8 odst. 3 tr. zák. se vyskytly pouze v ČSR, a to jen sporadicky. Soudy se nedopustily pochybení při posuzování podmínek zániku trestnosti podle cit. zák. ustanovení, avšak v jednom případě bylo vadně kvalifikováno jednání pachatele, které při dobrovolném upuštění od pokusu trestného činu znásilnění již naplňovalo znaky skutkové podstaty jiného trestného činu (kvalifikovaný pokus). Dva obvinění totiž podle zjištění soudu v bytě jednoho z nich v úmyslu dosáhnout soulože i proti vůli poškozené násilím ji svlékli, povalili na zem a ohmatávali. Svého počínání zanechali, až když poškozená uprosila jednoho z nich, aby od svého záměru upustil a ten k tomu přiměl i druhého obviněného. Soud správně rozhodl o zániku trestnosti pokusu trestného činu znásilnění, ale jednání obviněných kvalifikoval jen jako trestný čin omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zák. spáchaný ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 tr. zák., ač vzhledem k okolnostem činu šlo zřejmě již o spolupachatelství na trestném činu vydírání podle § 235 odst. 1 tr. zák.

V rozhodování soudů o případech spolupachatelství a účastenství na trestné činnosti se vážnější nedostatky nevyskytovaly. Bylo zjištěno pouze ojedinělé pochybení při kvalifikaci jednání tří obviněných, kteří společně násilím donutili dvě poškozené se vysléci s cílem vykonat s nimi soulož, o niž se také potom dva z nich hned pokusili. Popsané jednání bylo kvalifikováno u všech tří obviněných jako trestný čin omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zák., spáchaný ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 tr. zák., a u těch dvou obviněných, kteří se pokusili o soulož, též jako pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák. Soud opomněl, že trestný čin znásilnění je charakterizován po objektivní stránce dvojím jednáním (násilím a vykonáním soulože), přičemž ke spolupachatelství na tomto trestném činu nebo jeho pokusu postačuje, jestliže se spolupachatel podílí alespoň na jednom z uvedených jednání. V daném případě bylo proto třeba kvalifikovat jednání všech tří obviněných jako pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák., spáchaný ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 tr. zák., jenž v sobě zahrnuje znaky skutkové podstaty trestného činu omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zák.

Nejednotný postup přetrvává v praxi soudů při posuzování více útoků pachatele naplňujících znaky skutkové podstaty téhož trestného činu, zejména trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. Otázku, zda v takových případech jde o opakování trestného činu nebo o pokračování v něm, neřeší soudy jednotně. Některé považují za pokračování pouze útoky směřující proti jedné osobě, jiné všechny útoky pachatele, třebaže vedené proti různým osobám.

Zde je třeba zdůraznit, že počet předmětů útoků pachatele není rozhodujícím kritériem pro posouzení, zda v konkrétním případě jde o opakování trestné činnosti nebo o pokračování v ní. Vždy je nutno hodnotit všechny okolnosti případu, aby bylo možno učinit závěr, zda mezi jednotlivými útoky jsou dány potřebné objektivní i subjektivní souvislosti či nikoliv a v závislosti na tom, zda jde o pokračování v trestném činu nebo o jeho opakování. (Srov. materiál býv. Nejvyššího soudu č. Prz 46/66, publikovaný ve sborníku Nejvyšší soud o trestním řízení soudním, Praha 1974.)

Za správné lze v tomto směru označit např. rozhodnutí obvodního soudu, který posoudil mj. jako

pokračování v trestném činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. jednání obviněného, jenž po delší dobu opětovně ohmatával na prsou a přirození svou nezletilou dceru, se kterou kromě toho v jednom případě vykonal i soulož, a v témže období, rovněž opětovně, ohmatával na prsou i svou druhou nezletilou dceru. Vzhledem k uvedeným okolnostem soud správně usoudil, že v daném případě existují mezi jednotlivými útoky obviněného na zájem chráněný trestním zákonem objektivní i subjektivní souvislosti, zejména záměr obviněného opětovně pohlavně zneužívat své nezletilé dcery, který jednotlivé útoky obviněného sjednocuje.

Vzhledem k charakteru trestných činů proti lidské důstojnosti, zejména trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. přichází poměrně často v úvahu při právní kvalifikaci skutku, naplňujícího zákonné znaky některého z těchto trestných činů, jeho posouzení i podle dalších ustanovení trestního zákona v jednočinném souběhu. V tomto směru chybovaly soudy častěji tím, že jednání obviněného nekvalifikovaly důsledně podle všech ustanovení trestního zákona, jež jeho jednáním byla naplněna, naopak spíše výjimečně byly případy, kdy jednání obviněného bylo posouzeno jako více trestných činů v jednočinném souběhu, ač tento souběh byl vyloučen.

Např. u trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. soudy někdy nebraly v úvahu, že jednání pachatele může naplňovat znaky skutkové podstaty trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 písm. b) tr. zák. (srov. č. 63/1971 sb. rozh. tr.) a v případech, kdy pachatel zneužil své vlastní dítě k vykonání soulože, opomíjely kvalifikovat takový skutek též jako trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 245 tr. zák. Při pohlavním zneužití jiným způsobem než souloží za použití násilí, popř. pohrůžky násilím nebo těžkou újmu, soudy někdy přehlédly, že takové jednání zároveň vykazuje znaky trestného činu vydírání podle § 235 odst. 1 tr. zák.

Nejednotná je praxe soudů při posuzování jednočinného souběhu trestného činu pohlavního styku s osobou téhož pohlaví podle § 244 odst. 2 písm. a) tr. zák. a přečinu příživnictví podle § 10 zák. č. 150/1969 Sb. Některé soudy mají za to, že tento souběh je vyloučen. Nejvyšší soud ČR k tomu uvádí, že o souběh nepůjde tehdy, jestliže si pachatel opatřuje prostředky k životu právě homosexuální prostitucí, ale nelze jej vyloučit, pokud nekalé opatrování těchto prostředků má v konkrétním případě i jiné formy. Je třeba dodat, že souběh trestného činu pohlavního styku s osobou téhož pohlaví podle § 244 odst. 2 písm. a) tr. zák. a trestného činu příživnictví podle § 203 tr. zák. je možný.

Průzkumem bylo dále zjištěno, že soudy někdy nevěnují dostatečnou pozornost otázce zvlášť nebezpečné recidivy ve smyslu ustanovení § 41 tr. zák. Pochybení nebyla shledána při výkladu a aplikaci podmínek uvedených pod písm. b) cit. zák. ustanovení, ale vyskytly se případy, že obviněný nebyl uznán za zvlášť nebezpečného recidivistu podle § 41 písm. a) tr. zák., ačkoliv byly pro takové jeho označení splněny formální i materiální zákonné podmínky.

Slabším článkem činnosti soudů je také odůvodňování výroku o vině, jež v mnoha případech nesplňuje zákonné požadavky ustanovení § 125 tr. ř. Nepřesnostmi, nejasnostmi a zejména nepřezkoumatelností trpí především rozhodnutí okresních soudů, někdy i soudů krajských jako soudů odvolacích. To má za následek nepřesvědčivost rozhodnutí a tím i snižování jeho výchovného účinku.

IV. Ukládání trestů a ochranných opatření

Skladbu trestů ukládaných soudy za trestné činy proti lidské důstojnosti i jejich výši ovlivňují v základě již trestní sankce stanovené zákonem. U všech trestných činů proti lidské důstojnosti je trest odnětí svobody trestem jediným, přitom dolní hranice u základní skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1 tr. zák. činí tři léta. Pokud tedy jde o pachatele tohoto trestného činu, může jim být uložen podmíněný trest odnětí svobody jen v případě, že jde o mladistvého nebo jsou

vyjímecně splněny podmínky pro uložení trestu odnětí svobody v délce nejvýše dvou let (§ 40, § 58 odst. 1 tr. zák.). Uložení trestu nápravného opatření nebo jiného druhu trestu jako trestu samostatného (vyjma vyhoštění a zákazu pobytu) nepřichází v úvahu u žádného z trestných činů proti lidské důstojnosti.

Z těchto důvodů a také proto, že z trestných činů proti lidské důstojnosti patří k nejzávažnějším právě trestný čin znásilnění podle § 241 tr. zák., podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody za něj uložených vysoce převyšuje podíl těchto trestů ukládaných za trestné činy vůbec.

Vývoj postihu osob odsouzených za trestné činy znásilnění a pohlavního zneužívání (§ 241 a § 242 a 243 tr. zák.) za posledních pět let ukazují přiložené statistické přehledy. Z nich vyplývá, že v ČSSR je v průměru okolo 90 22147sob, které se dopustily trestných činů znásilnění, odsuzováno k nepodmíněným trestům odnětí svobody a zbylých asi 10 k trestům odnětí svobody podmíněně odloženým. U osob odsouzených za trestné činy pohlavního zneužívání podle § 242 a 243 tr. zák. činí v průměru podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody kolem 44. Tento nižší podíl je do značné míry ovlivněn vyšším počtem mladistvých pachatelů. Zatímco se však přes určité menší výkyvy podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených za trestné činy znásilnění udržuje i v posledních letech v podstatě na stejné úrovni, v případě podílu těchto trestů za trestné činy pohlavního zneužívání se od roku 1977 ukazuje zmírňující tendence (od 46 v roce 1977 do 42,4 v roce 1980). Vyvolala ji změněná praxe soudů ve Slovenské socialistické republice; ač v roce 1976 dosahoval podíl nepodmíněně uložených trestů odnětí svobody za trestné činy pohlavního zneužívání 59,3 , do roku 1980 tento podíl postupně klesl na 42,6 , čímž se zároveň dostal na téměř stejnou úroveň jako v České socialistické republice. Jestliže pak porovnáváme postih pachatelů trestného činu znásilnění v národních republikách, byl v průměru mírně vyšší podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených ve Slovenské socialistické republice.

Tyto statistické údaje nesignalizují nesprávnou praxi soudů při ukládání trestů za trestnou činnost proti lidské důstojnosti. Vedle případů závažnějších a velmi závažných se na druhé straně vyskytují případy méně společensky nebezpečné, a to i u znásilnění, jestliže zejména nedošlo k dokonání trestného činu a pachatelem byl mladistvý. Převážně mladistvým také byly tresty odnětí svobody podmíněně odkládány, např. v roce 1980 bylo ve Slovenské socialistické republice za trestný čin znásilnění odsouzeno 26 mladistvých a podíl podmíněných trestů představoval 26,9 ; za trestné činy pohlavního zneužívání bylo odsouzeno 137 mladistvých a podíl podmíněných trestů činil 73,7 (u 4 mladistvých bylo upuštěno od potrestání).

Provedený průzkum také potvrdil, že postih pachatelů posuzované trestné činnosti zpravidla odpovídá zákonu, je s to plnit svou společenskou funkci a poskytnout potřebnou ochranu příslušným společenským zájmům. Praxi soudů při ukládání trestů lze proto označit za vcelku dobrou; ve srovnání s předchozími léty se zlepšila. Příznivě se tu odráží rozhodovací i ostatní dozorová činnost odvolacích soudů a zejména nejvyšších soudů republik, které věnovaly zvýšenou pozornost otázkám ukládání trestů a používání ustanovení § 40 tr. zák., takže v tomto směru se nedostatky vyskytují spíše výjimečně. Za zcela uspokojivé však stále ještě nelze označit využívání celého rozpětí příslušné trestní sazby, zvláště u trestného činu znásilnění. I když podle statistických přehledů mírně přibýlo trestů uložených v horní polovině trestní sazby podle § 241 odst. 1 tr. zák., nadále dosti výrazně převažují tresty odnětí svobody ukládané při dolní hranici zákonné trestní sazby, resp. v její dolní polovině. Nedostatky tohoto druhu se někdy ještě vyskytují i u trestů ukládaných osobám, které soudy označily za recidivisty. K pochybením spočívajícím v tom, že byl uložen podmíněný trest odnětí svobody bez splnění zákonných podmínek, došlo spíše v případech trestných činů pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák. než znásilnění.

O nesprávném uložení trestů svědčí následující příklady.

Dospělému pachateli trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák. byl trest odnětí svobody podmíněně odložen s poukazem pouze na to, že poškozená byla osobou cikánského původu, které v pohlavní sféře dříve dospívají. Přitom však soud ponechal bez zhodnocení, že obviněný byl v místě bydliště i na pracovišti nepříznivě hodnocen a šlo u něho o recidivistu, neboť byl v roce 1975 odsouzen za majetkovou a násilnou trestnou činnost k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, který odpykal 3. 8. 1976. Je zřejmé, že osoba pachatele a jeho způsob života před trestným činem nedovolovaly učinit závěr, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu (§ 58 odst. 1 písm. a/ tr. zák.).

V jiné věci byl obviněnému, který byl uznán vinným týměž trestným činem, poněvadž ohmatával desetiletého chlapce na přirození a vložil mu do úst svůj pohlavní úd, uložen nepodmíněný trest odnětí svobody na 15 měsíců, přestože nepožíval v místě bydliště dobré pověsti, měl špatnou pracovní morálku, v minulosti byl vícekrát odsouzen pro různou trestnou činnost a byly mu převážně uloženy nepodmíněné tresty odnětí svobody, které byly z větší části vykonány. Soud zřetelně podcenil mnohonásobnou recidivu pachatele svědčící o velmi ztížených možnostech jeho nápravy, když mu uložil trest při dolní hranici trestní sazby.

Jiný obviněný v podnapilém stavu povalil na zem podnapilou 17-letou dívku, několika ranami do obličeje ji omráčil, vyslékl a po vykonání soulože, z níž otěhotněla, ji nechal ležet venku na poli, ač byl chladný březnový den. Za trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 1 tr. zák. mu byl uložen trest odnětí svobody v trvání tří a půl roku. Přitom obviněný měl špatnou pověst a byl předtím 9krát odsouzen; soud si však žádné trestní spisy neobstaral a recidivou pachatele se nezabýval.

Nedůvodně mírný trest byl rovněž uložen obviněnému, jenž spolu s dvěma mladistvými byl odsouzen za pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák. Jejich trestná činnost spočívala v tom, že na louce přepadli dvě ženy, které povalili na zem a vyslékli. K souloži však nedošlo pro účinný odpor poškozených a proto, že byli vyrušeni náhodnými chodci. Obviněnému byl uložen trest odnětí svobody na dolní hranici trestní sazby v délce tří let, přestože svedl k trestnému činu dva mladistvé a činu se dopustil ve zkušební době předchozího podmíněného odsouzení za trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák.

Naproti tomu při průzkumu nebylo zjištěno nedůvodné uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Pochybení nebyla zjištěna ani při trestání zvláště nebezpečných recidivistů a jen ojediněle soudy nedbaly při ukládání trestů ve skupinových věcech zásad náležité diferenciaci a individualizace. Zlepšila se praxe soudů při ukládání trestů recidivistům. Lze to doložit tím, že dospělým pachatelům trestného činu znásilnění z řad recidivistů jsou téměř ve 100 ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody a podíl takových trestů měl v posledních letech vzestupnou tendenci i u recidivistů odsouzených za trestné činy pohlavního zneužívání (v ČSR činil v r. 1972 75,91 , v roce 1976 89,14 a v roce 1980 95,47). K této zlepšené praxi soudů přispěly zobecňující materiály nejvyšších soudů zabývajících se trestním postihem recidivistů.

Třebaže ustanovení § 40 tr. zák. o mimořádném snížení trestu odnětí svobody bylo soudy použito zcela výjimečně, nebylo přesto použito vždy důvodně. Pochybení spočívala v tom, že soudy někdy používaly za výjimečné takové okolnosti případu, které charakter výjimečnosti neměly, nebo označily za mimořádné ty poměry pachatele, které za takové nebylo možno označit. Přitom soudy zpravidla opomíjely zhodnotit a odůvodnit, zda v konkrétním případě bylo možno účelu trestu dosáhnout i trestem kratšího trvání. Použití § 40 tr. zák. odůvodnil soud např. v případě pokusu trestného činu znásilnění v podstatě tím, že obviněný je zachovalou osobou, svědomitým a odpovědným pracovníkem a že zůstalo u pokusu. V této věci byla podána stížnost pro porušení zákona, která byla shledána důvodnou, nezákonný výrok o trestu byl zrušen a odvolacímu soudu bylo přikázáno, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl.

V jiné věci, kdy rovněž šlo o pokus znásilnění, spatřoval soud nesprávně mimořádné poměry dospělého pachatele v tom, že měl v místě bydliště dobrou pověst a vyrůstal v dětském domově, a výjimečné okolnosti případu v tom, že čin byl spáchán na místě přístupném veřejnosti, kde občané mohli zabránit dokonání činu.

V České socialistické republice byla zjištěna pochybení soudů i v tom, pokud upustily od potrestání mladistvého nebo osoby ve věku blízkém věku mladistvých podle § 24 odst. 1 písm. b) tr. zák. Základ pochybení tkvěl v tom, že nešlo o trestný čin menší společenské nebezpečnosti a nabídnutá společenská záruka se jevila jako výslovně účelová a nezpůsobilá splnit své poslání. Např. bylo upuštěno od potrestání mladistvého, který od letních měsíců 1978 do září 1979 ohmatáváním různých částí těla pohlavně zneužíval nezletilou, s níž nejméně dvakrát měl i pohlavní styk. Přitom šlo o mladistvého, který měl v místě bydliště špatnou pověst. Rovněž nesprávně upustil soud od potrestání mladistvého, jenž dvakrát souložil s dívkou mladší 15 let; své rozhodnutí soud odůvodnil tím, že k souložím dala podnět poškozená, která byla velmi negativně hodnocena, zatímco mladistvý byl hodnocen kladně a k činu se doznal.

Vedle trestů odnětí svobody byly další tresty ukládány (a to mnohdy i s ohledem na další trestnou činnost spáchanou v souběhu s trestnými činy proti lidské důstojnosti) tresty zákazu pobytu, zákazu činnosti a propadnutí věci. Nedostatky při jejich ukládání byly zcela výjimečné a týkaly se nesprávně vymezeného rozsahu zakázané činnosti nebo toho, že soud opomněl propadnutí věci vyslovit.

Při postihu trestné činnosti proti lidské důstojnosti soudy využívaly též všech druhů ochranných opatření. Mezi častěji ukládaná opatření patřila ochranná léčení, a to jak protialkoholní, tak psychiatrická včetně sexuologických, a dále ochranný dohled, kdežto jen v malém počtu se vyskytovaly ochranné výchovy a zabránění věci.

Vyšší frekvence ochranných protialkoholních léčení i ochranných léčení psychiatrických, popř. psychiatrickosexuologických je odrazem skutečnosti, že zejména pachatelé trestného činu znásilnění jednají velmi často pod vlivem alkoholu a že někteří pachatelé trestné činnosti proti lidské důstojnosti trpí různými duševními poruchami a sexuálními úchylkami. S tím je v souladu i poznatek plynoucí z porovnání podílu jednotlivých ochranných léčení uložených např. v posledních pěti letech v ČSR zvláště za znásilnění a zvláště za pohlavní zneužívání. U osob odsouzených za trestný čin znásilnění představoval podíl těch z nich, jimž bylo uloženo ochranné protialkoholní léčení, každoročně více než 10 a v letech 1979 a 1980 dokonce více než 14, a pokud jde o ostatní ochranná léčení v průměru necelých 8. Naproti tomu u osob odsouzených za trestné činy pohlavního zneužívání podle § 242 a 243 tr. zák. činil v průměru podíl protialkoholních ochranných léčení okolo 5 a ostatních léčení kolem 12. Důležitá je rovněž skutečnost, že v průběhu posledních pěti let u pachatelů znásilnění převažovala, někdy velmi výrazně, ústavní forma těchto léčení, zatímco u pachatelů pohlavního zneužívání počet ústavních léčení byl jen o málo vyšší než u ambulantních. Tyto statistické údaje nasvědčují tomu, že praxe soudů při ukládání ochranných léčení je v podstatě správná, neboť mezi osobami odsouzenými za trestné činy znásilnění je více takových, u nichž je nutné dlouhodobější a intenzivnější léčení, jež lze uskutečnit pouze v léčebném ústavu. I když ani při provedeném průzkumu nebyla u ochranných léčení zjištěna častější pochybení, průzkum přesto odhalil, že se soudy otázkou ochranného léčení někdy nezabývaly, přestože bylo třeba zkoumat splnění podmínek pro jeho uložení, což svědčí o tom, že si soudy stále ještě dostatečně neuvědomují význam ochranného léčení jako důležitého prostředku individuální prevence. Na druhé straně se však vyskytly i případy, kdy soud ochranné léčení uložil, ačkoliv pro takový postup nebyly splněny zákonné podmínky, např. ochranné protialkoholní léčení bylo uloženo osobě, u níž nebyla zjištěna ani byt jen vznikající závislost na alkoholu, nebo soud uložil ochranné psychiatrické léčení, aniž byla splněna podmínka, že trestný čin byl spáchán ve stavu zmenšené přičetnosti (§ 72 odst. 2 písm. a, b) tr. zák.). Nedostatky tohoto druhu se vyskytly přesto, že v zobecňujících materiálech nejvyšších soudů, které se vztahovaly k problematice ukládání a výkonu ochranných léčení, bylo na ně nejednou

upozorněno.

Pokud se týká ochranného dohledu, nevyskytl se případ, že by byl uložen bez splnění zákonných podmínek; bylo však zjištěno, že nebyl uložen, ač uložen být měl. Počet uložených ochranných dohledů pachatelům trestných činů proti lidské důstojnosti je poměrně nízký (v ČSR byl v roce 1980 uložen 15 pachatelům znásilnění a 13 pachatelům pohlavního zneužívání; v SSR soudy uložily ochranný dohled v přezkoumaných věcech 7 osobám), což nepochybně souvisí se specifickou povahou této trestné činnosti. Nedostatky při ukládání ochranného dohledu pak spočívaly ještě v tom, že soudy dostatečně nevyužívaly možnosti uložit pachateli další povinnosti a omezení ve smyslu § 2 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb., směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka (zejména zákaz požívání alkoholických nápojů). Také zde se tedy opakují nedostatky již dříve vytýkané v materiálech nejvyšších soudů, zabývajících se široce otázkami ochranného dohledu.

Ochranná výchova podle § 84 tr. zák. a zabránění věci podle § 73 tr. zák. jsou ukládány málokdy. Pokud se i při jejich ukládání vyskytly nedostatky, spočívala nesprávnost v některých případech v tom, že si soudy neopatřily potřebné podklady pro rozhodnutí o ochranné výchově nebo že jako součást spisu chybně ponechaly věci doličné, ač bylo na místě – v případě, že nebyly podmínky pro uložení trestu propadnutí věci podle § 55 tr. zák. – ohledně nich postupovat podle § 73 tr. zák., popř. podle § 80 tr. ř. (různé časopisy, fotografie nebo předměty pornografického charakteru).

Odůvodnění výroků o trestu a ochranných opatřeních stále ještě není na žádoucí výši. Místo aby tato odůvodnění byla konkrétní, stručná a jasná, bývají mnohdy povšechná a neúplná, někdy i povrchní. Nezřídka se soudy nevypořádaly se všemi okolnostmi rozhodnými pro správné určení druhu a výměry trestu, takže i v případech, kdy uložený trest odpovídá hlediskům podle § 23 a 31 tr. zák., vyznívá jeho odůvodnění nepřesvědčivě a nemůže náležitě výchovně působit. Odůvodnění byla často frázovitá a postrádala potřebnou konkrétnost právě s ohledem na projednaný případ určitého pachatele. Zejména okresní soudy nevěnovaly potřebnou pozornost odůvodnění recidivy jako přitěžující okolnosti podle § 34 písm. j) tr. zák. Nebylo výjimkou, že se bez dalšího jen uvedla jednotlivá předchozí odsouzení pachatele, aniž byl význam kteréhokoli dřívějšího odsouzení komplexně zhodnocen na základě všech okolností, které pachatele charakterizují (povaha dřívější trestné činnosti, druh a výše uložených trestů, skutečnost, zda byly vykonány či nikoli, doba, která uplynula od spáchání nové trestné činnosti, jak se pachatel během ní choval atd.).

Ještě méně uspokojivá je úroveň odůvodnění výroků o ochranných opatřeních. Soudy se tu omezují na citaci příslušných zákonných ustanovení nebo v podstatě jen opakují slova zákona, aniž odůvodní, proč právě konkrétní osobě bylo ochranné opatření uloženo. V případě ochranných léčení, zvláště protialkoholních, bývá poměrně častý pouhý odkaz na závěry znaleckého posudku. Málokdy bylo řádně odůvodněno, proč bylo uloženo ústavní nebo ambulantní ochranné léčení. Obdobně zpravidla chybělo přesvědčivé odůvodnění délky ochranného dohledu a z řady odůvodnění nebyl dostatečně zřejmý ani obsah a rozsah povinností uložených podle § 2 odst. 2 zák. o ochranném dohledu.

Zcela uspokojivá není ani úroveň odůvodňování rozhodnutí krajských soudů jako soudů odvolacích, které zejména potřebným způsobem nereagují na vzpomenué nedostatky soudů I. stupně, a ne vždy tedy mohou být vzorem správného a přesvědčivého odůvodnění výroku o trestu či ochranném opatření.

V. Adhezní řízení

V adhezním řízení nebyly u zkoumaného druhu trestné činnosti až na výjimky zjištěny závažnější nedostatky.

Již v přípravném řízení jsou zpravidla respektována práva poškozených; poškození jsou zejména

náležitě poučování o svých právech a je jim též poskytována možnost, aby uplatnili nárok na náhradu škody způsobené trestným činem (§ 46 tr. ř.). Při projednávání trestných činů proti lidské důstojnosti však poškození uplatňují nárok na náhradu škody jen v malém počtu, obvykle tehdy, byla-li jim způsobena újma na zdraví, a někdy v případě poškození jejich oděvních svršků. Přes nízký počet uplatněných nároků na náhradu škody poznatky z průzkumu potvrdily, že je stále aktuální požadavek, aby poškození byli včas a důkladněji poučeni zejména též o tom, že musí uvést alespoň minimální výši požadované náhrady a svůj nárok řádně doložit. Soud by měl poškozeného v tomto směru poučit nejpozději při vyrozumívání o hlavní líčení a tímto postupem omezit na minimum případy, kdy poškozeného odkáže podle § 22 í odst. 1 tr. ř. na řízení ve věcech občanskoprávních z důvodů, že nepředložil potřebné doklady.

Častější pochybení spočívala v tom, že poškození nebyli podle § 198 odst. 2 tr. ř. vyrozuměni o konání hlavního líčení. Někteří z nich sice byli k hlavnímu líčení předvoláni jako svědci, ani tím se však uvedený nedostatek neodstranil, jestliže současně jim nebylo umožněno před soudem plně uplatnit práva poškozených (§ 43 odst. 1, 2 tr. ř.). K těmto pochybením docházelo především u osob, kterým byla způsobena jenom morální škoda a jimž tedy příslušela pouze práva uvedená v ustanovení § 43 odst. 1 tr. ř.

Nesprávná praxe soudů byla zjištěna též v tom, pokud místo zákonných zástupců poškozených osob mladších 18 let vyrozumívaly o konání hlavního líčení přímo nezletilce, ač jim zákon neumožňuje práva poškozených v řízení před soudem osobně uplatnit. Podle § 45 odst. 1 tr. ř. vykonává zákonný zástupce práva poškozeného podle trestního řádu vždy, je-li způsobilost poškozené osoby k právním úkonům omezena. Protože pak plné způsobilosti k právním úkonům nabývá občan až dosažením zletilosti (popř. před dovršením 1á. roku věku uzavřením manželství), jednoznačně z toho plyne, že práva poškozených osob mladších 18 let (vyjma osob provdaných nebo ženatých) vykonává v řízení před soudem jejich zákonný zástupce (srov. § 8 odst. 1, 2, § 9 a 26 obč. zák. a § 13 odst. 3 zák. o rod.). Jakmile by však nezletilý dovršil během trestního řízení 18 let nebo uzavřel manželství, práva zákonného zástupce by zanikla.

Závěry

Osoby odsouzené za trestné činy proti lidské důstojnosti představují v posledních pěti letech v průměru okolo 2 ze všech osob odsouzených za trestné činy. Z kvantitativního hlediska tedy tyto trestné činy kriminalitu výrazněji neovlivňují. Trestná činnost tohoto druhu se však bezprostředně dotýká takových zájmů občanů, které patří v socialistické společnosti k prvořadým zájmům chráněným trestním zákonem, přičemž její formy jsou někdy velmi závažné, zejména dojde. li při znásilnění nebo pohlavním zneužívání ke způsobení újmy na zdraví nebo dokonce k usmrcení. Z těchto důvodů plní soudy při rozhodování o těchto trestných činech důležitou společenskou úlohu.

Stav kriminality proti lidské důstojnosti ovlivňuje řada faktorů. U znásilnění patří podle průzkumu k významnějším zejména určité nepříznivé psychopatické narušení osobnosti pachatele a vliv alkoholu, u pohlavního zneužívání zejména neutěšené rodinné prostředí, nedostatky ve výchově mladých lidí a u cikánského obyvatelstva též odlišné názory na kritéria zralosti k pohlavnímu styku. Mezi pachateli je poměrně vysoký podíl recidivistů, zvláště jde-li o znásilnění.

Soudy svým rozhodováním poskytují dotčeným společenským a individuálním zájmům zpravidla přiměřenou ochranu. Účinnost této ochrany je někdy snižována zjištěnými nedostatky v řízení i rozhodování, jde však o nedostatky vyskytující se spíše výjimečně.

Skutkový stav tvořící základ pro rozhodnutí o vině, trestu, popř. i o ochranném opatření bývá zpravidla náležitě zjištěn. K tomuto příznivému stavu nepochybně přispívá skutečnost, že o trestných činech proti lidské důstojnosti se koná vyšetřování, jež až na výjimky připraví spolehlivý podklad pro

jednání a rozhodnutí soudu.

Právní posuzování zjištěných skutků nečiní soudům zvláštní potíže, což lze přičíst publikované judikatuře, v níž byl podán výklad většiny znaků trestných činů proti lidské důstojnosti. Určitá nejednotnost byla shledána při rozlišování, zda jde o opakování trestného činu nebo o pokračování v trestné činnosti, drobné nedostatky se vyskytly též při posuzování jednočinných souběhů trestných činů. Vážnější pochybení byla spíše výjimkou.

Nedostatky při ukládání trestů připadaly více na nevyužití celého rozpětí trestní sazby odnětí svobody než na neopodstatněné uložení podmíněného trestu odnětí svobody. Příčiny těchto nedostatků tkví v nesprávném zjištění stupně nebezpečnosti konkrétního činu pro společnost a v podcenění recidivy pachatele.

Využívání ochranných opatření věnují soudy zvýšenou pozornost. Přesto zde existují rezervy jak z hlediska důsledného zjišťování podmínek pro uložení ochranného léčení, tak z hlediska využívání ustanovení § 2 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu.

V adhezním řízení se vyskytovaly nedostatky svědčící o tom, že soudy stále ještě plně nedoceňují význam a výchovný účinek tohoto řízení.

Uspokojivé úrovně stále nedosahují písemná odůvodnění rozhodnutí především okresních soudů, hlavně pokud se týkají právní kvalifikace, uložení trestu, popř. ochranného opatření.

Zvýšení účinnosti boje proti trestné činnosti tohoto druhu předpokládá též důslednější realizaci opatření přijatých nejvyššími stranickými a státními orgány v oblasti výchovy mladé generace, na úseku boje proti alkoholismu a recidivě, jakož i v oblasti komplexního řešení problematiky cikánského obyvatelstva. Je rovněž třeba, aby soudy důsledně plnily povinnosti vyplývající pro ně z ustanovení § 184 tr. ř. a upozorňovaly na zjištěné nedostatky příslušné orgány.